

Ольга ЛЯШКО

Головна зберігачка фондів
Національного заповідника
«Глухів»

ПРАСКА: від каменя до «розумних» технологій

Прасування – це не просто догляд за одягом, а цілий ритуал, що дарує вбранню друге життя. Коли тканина стає рівною, без складок, річ виглядає охайною та свіжою, немов щойно з магазину. Саме так ми почуваємося впевненішими. А головним інструментом у цьому процесі, без якого неможливо уявити жоден сучасний дім, є праска – незамінний помічник, що поєднує простоту використання із сучасними технологіями.

Фондова колекція Національного заповідника «Глухів» налічує близько десятка зразків прасок, датованих початком ХХ ст. Серед них переважають чавунні вугільні праски зі спеціальною камерою для розпеченого вугілля. Вони оснащені вентиляційними аркоподібними або округлими отворами на корпусі, завдяки яким вугілля «дихає» й довше підтримує високу температуру. Кришки прасок мають різну кількість зубців – від шести до семи обабіч. Засувки розташовані по-різному (в середині кришки або спереду від ручки) і кріпляться за допомогою заклепки. Основа ручки є суцільнолитою з кришкою. Не всі ручки збереглися, однак ті, що залишилися, переважно дерев'яні. Розміри таких прасок становлять 20 x 10 см при вазі 3–3,5 кг.

Нашу увагу привернула праска з суцільнолитим чавунним корпусом і ручкою: при розмірі 18 x 8 см її вага сягає 8 кг. Прасування нею відбувалося завдяки значній масі та нагріванню металу. Поверхня цього експоната оздоблена рельєфним орнаментом на корпусі та літерами «Т.П.Ш», під якими зазначено цифру «4». Імовірно, це тавро виробника, проте точне значення цієї позначки ще належить з'ясувати під час подальших досліджень.

Отже, зразки прасок, що зберігаються у фондах Національного заповідника «Глухів», демонструють не лише технічні особливості таких виробів на початку ХХ ст., а й дозволяють простежити

Зразки прасок початку ХХ ст. з фондової колекції Національного заповідника «Глухів»

один з етапів їх еволюції. Саме цій історії присвячено подальшу частину статті.

Археологічні знахідки свідчать, що першим знаряддям для прасування білизни був плоский важкий камінь. На наскальних малюнках стародавніх ацтеків процес прасування зображено так: одяг розстеляли на рівній поверхні, накривали зверху каменем і залишали під таким пресом на певний час.

Відомо, що у Давній Греції використовували способи плісировки полотняного одягу за допомогою гарячого металевого прута, що нагадував качалку. Аби білизна була духмяною, до жару додавали зелені соснові шишки, чебрець, м'яту й інші трави.

У давньому Китаї металева праска за формою нагадувала сковорідку, яку наповнювали гарячим піском або вугіллям. Європейці ж у Середньовіччі клали тканину на камінь і товкли її ціпами, намагаючись розгладити складки.

Першими «прасками» на українських землях були дерев'яні пристрої – валик і рубель. Вологу білизну намотували на валик і розкочували рубелем – рифленою дерев'яною дошкою з ручкою, виго-

товленою з грабу або дубу. Це дозволяло не лише розрівняти тканину, а й зробити її м'якшою. Такий спосіб «прасування» використовувався в українському побуті досить довго, аж до початку ХХ ст. Рубель із качалкою у давні часи вважалися особливим подарунком для нареченої, адже вказував на те, що вона є рукодільницею та гарною господинею. Приладдя для прасування берегли і передавали у спадок від матері до доньки. Кілька таких прасувальних комплектів зберігаються у фондах нашого музею.

Найближчим попередником сучасної праски була чавунна жаровня з ручкою, всередину якої закладалося гаряче вугілля і нею водили по тканині. Ця праска була важкою і небезпечною. Іскри і дрібні вуглики вилітали, залишаючи дірки на одязі. Перші згадки про монолітну праску датуються ХVІІІ ст. Це була проста лита чавунна конструкція, яка важила близько 10 кг і нагрівалася на відкритому вогні або в печі. Така праска розігрівалася приблизно 30 хвилин і стільки ж часу зберігала тепло.

У ХІХ ст. в Європі з'явилися спиртові, водяні та газові праски. Золотий вік прасування

← крем, німецькі моделі мали металеву колбу зі спиртом, який подавався через трубочки і, згораючи, нагрівав корпус. Вони були дорогими – іноді їхня вартість дорівнювала цілій отарі овець. Окрім спиртових, існували водяні, газові та інші варіанти прасок.

Справжнім проривом став винахід Генрі Сілі з Нью-Йорка. У 1882 р. він запатентував першу працездатну електричну праску «Electric flat iron», яка нагрівалася за допомогою електричної дуги між вугільними електродами. Хоча вона була важкою (понад 6 кг) і не мала регулятора температури, саме цей винахід започаткував нову епоху в побутовій техніці.

У 1903 р. Ерл Річардсон створив удосконалену електропраску з компактнішою формою та зручнішою ручкою. Згодом, у 1920-х роках, з'явилися перші праски з термостатичним управлінням. Праска нагрівалася до потрібної температури залежно від обраного типу тканини (шерсть, льон, шовк).

У другій половині ХХ ст. праски отримали функцію відпарювання, що значно полегшило процес прасування.

Масове виробництво електричних прасок у СРСР розпочалося у 1948 р. Перші зразки не мали регулятора температури, проте з часом технології вдосконалилися. Основним підприємством із випуску прасок в УРСР став Харківський електро-механічний завод (ХЕМЗ). У 1960 р. почали випускати праски із від'єднувальним шнуром, а наприкінці 1970-х р. металеві підшви замінили склокерамічними, що зменшило тертя по тканині та зробило прасування значно зручнішим.

Подальша еволюція відбувалася стрімко: з'явилися бездротові моделі, праски з парогенераторами, вертикальні відпарювачі, навіть парові шафи, які автоматично розгладжують одяг без жодних зусиль людини – достатньо просто помістити речі всередину.

Отже, праска – це не просто побутовий прилад, а справжній свідок людського прогресу. Від важкого каменя,

Стародавні «праски» – рубелі. Фонди Заповідника

яким розгладжували тканину первісні люди, до сучасних моделей із сенсорним керуванням і функцією «розумного дому» – шлях цього предмета вражає своїм розмаїттям і винахідливістю.

Зберігаючи колекцію старовинних прасок, Національний заповідник «Глухів» не лише береже пам'ять минулого, а й допомагає зрозуміти, як змінювалися культура побуту та щоденне життя людей, адже навіть у звичайній прасці – тепло людських рук і прагнення до гармонії, затишку, краси, що єднає покоління.

Факсиміле української Першокниги у Глухові (до 465-річчя від часу написання Пересопницького Євангелія)

Анжела ПЕЧЕНА

Наукова співробітниця
Національного заповідника
«Глухів»

Серед фондів бібліотеки Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка упродовж останніх 15 років зберігається дивовижна книга. Вона має незвично великий формат (38 см – довжина, 24 см – ширина, 13 см – товщина), вагу 9 кг 200 г, палітурку, оправлену у шкіру і метал. Це – факсимільна копія Пересопницького Євангелія, однієї з визначних пам'яток української церковної та книжної культури, живого свідчення розвитку української писемності, символу національної ідентичності та історичної пам'яті нашого народу.

Початок історії оригіналу Першокниги сягає далекого XVI ст.: довгих п'ять років над її створенням працювали архимандрит Григорій та писар Михайло Василевич. Їхнім завданням було пере-

Оздоблення палітурки факсимільного видання – Пересопницького Євангелія

класти біблійний церковнослов'янський текст рідною мовою, зрозумілою тогочасному українцю, і відтворити його на письмі. Роботу було розпочато 1556 р. у Заславському монастирі (сучасна

Хмельниччина), а завершено в 1561 р. у с. Пересопниці, що на території нинішньої Рівненщини. Результатом роботи став рукопис, виконаний на пергаменті у пишному художньому оформленні. Усі 964 сторінки Євангелія прикрашені численними заставками, ініціалами та мініатюрами, виконаними в стилі ренесансної книжної традиції з елементами українського народного орнаменту, що робить пам'ятку не лише унікальним джерелом духовної спадщини, а й шедевром книжково-художнього мистецтва.

Упродовж кількох століть рукописний оригінал Пересопницького Євангелія неодноразово змінював місце свого перебування, мандрував теренами України, опинявся у бібліотеках монастирів, приватних книжкових колекціях. З 1947 р. він зберігається у Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського у спеціальному саркофазі і покидає стіни книгозбірні лише для виконання важливої ініціативної функції – у залі засідань Верховної Ради, поклавши правицю на священну книгу, Президенти України складають

присягу на вірність своєму народові.

З огляду на унікальність, цінність та вразливість оригіналу, постала необхідність створення його точної копії. Блаженніший Митрополит Володимир благословив виготовлення факсимільного видання Пересопницького Євангелія накладом в 1 тисячу примірників, що було здійснено у 2008 р. видавництвом «АДЕФ – Україна» за участі духовенства, провідних науковців, реставраторів, мистецтвознавців. Факсимільна копія створювалася з використанням найсучасніших цифрових технологій: детальне сканування кожного аркуша оригіналу дозволило максимально точно передати текст, кольорову гаму, орнаменти, навіть потертості й плями, залишені часом. Для друку використали спеціально підібраний папір, який імітує справжній пергамент, що відчувається навіть на дотик. Палітурку виготовлено з матеріалів, максимально наближених до історичних.

Уперше факсимільну копію Пересопницького Євангелія публічно було представлено в Україні у 2008 р., а впродовж

Презентація факсимільного видання Пересопницького Євангелія у Глухівському НПУ ім. О. Довженка (2009 р.)

наступних двох років проведено низку презентацій для українців за кордоном: в США, Італії, Іспанії, Франції, Польщі та ін. З благословення Блаженнішого Мит-

рополита Володимира факсимільні копії передано до провідних бібліотек, музеїв та навчальних закладів України. Один з таких примірників у 2009 р. було подаровано Глухівському НПУ ім. О. Довженка під час урочистостей з нагоди його 135-річчя і презентовано широкій університетській спільноті. Відтоді студенти, викладачі, почесні гості університету мають унікальну можливість доторкнутись до цієї святині, відчути подих віків, заглибитись у багатство рідної української мови, насолодитись мистецтвом красивого письма і художнім оздобленням книги, що приваблює читачів та відвідувачів експериментальної університетської бібліотеки не лише своїм незвичним зовнішнім виглядом, а й глибоким символізмом та сакральністю.

Факсиміле Першокниги дозволяє глухівським історикам і філологам досліджувати текст Євангелія як зразок староукраїнської мови, сприяє популяризації історії, сучасної рідної мови та національної духовної традиції, а також є взірцем відповідального ставлення сучасного суспільства до власної культурної спадщини.

Неля ПІНЧУК

Завідувачка відділу музейної та науково-фондової роботи Національного заповідника «Глухів»

На початку 2026 р. соцмережі вибухнули новим челенджем «Мій 2016 рік». Люди ділилися своїми фотоспоминами десятирічної давнини, порівнювали себе тогочасних і натепер. Для людини 10 років – чималий час в межах життя, саме тому їй цікаво спостерігати за своєю трансформацією. В історії країни, міста велике значення мають проміжки часу довжиною не менше, ніж 100 років. Тож ми пропонуємо вам зануритись у життя Глухова і Глухівського округу сторічної давнини на шпальтах газети «Червоне село». Серія наших дописів носить назву «Рік 1926: хроніки часу». Зазначимо, що з 1925 року наше місто було центром Глухівського округу, до складу якого входило 11 районів: Глухівський, Новгород-Сіверський, Понорницький, Путівльський, Семенівський, Середино-Будський, Ярославський, Хильчицький, Шосткинський, Есманський, Ямпільський.

У 1930 році Глухів стає центром Глухівського району із підпорядкуванням центральним органам влади УСРР (1937 року її назву змінять на Українську Ра-

РІК 1926: ХРОНІКИ ЧАСУ

дянську Соціалістичну Республіку). З лютого 1932 року Глухівський район увійшов до складу Київської області, з жовтня цього ж року – до Чернігівської, а з 1939 – до новоствореної Сумської.

Текст подається мовою оригіналу.

Нашим і вашим

На Глухівщині Шістенський район, в тому районі, над Десною село Погребки. В селі діє для дітей школа, в школі – вчителі, сторож і над ними завідуюча школою. Та не так тобі просто завідуюча, а для Погребок персона роду не простого – чоловік її Голова Районної Вчительської Спілки – «начальство» в своєму роді. Живе завідуюча у власному будинку, недалеко від школи, однак до школи не поспішає, приходить так о годині 10, або 11, та чого й поспішати? – група у неї перша, чоловік «начальство», американський метод не вимагає обтяження роботою учнів. Прийшла до школи, дівтора вже нагулялась, де-які плачуть, де у кого ніс розквашений, трохи американського й до дому. Це служба нашим.

В один із гарних вечорів у попа іменини, гостей повно, музика грає...ні брешу, не грала, Шістенська оркестра не приїхала, а в селі-ж ні одного той поряд-

ного інструменту, крім гармошки, немає. Як гадаєте, читачу, чи була завідуюча школою на іменинах? Була.

У попа в хрестильні світ від свічок, хтось голосно читає «вірую». Саме хрестять. А хто куми? – Голова Райкому Робос та завідуюча школою. Обличчя урочисті, побожні, скільки віри та страху божого в очах у кумів. Це тобі не доклад в хаті-читальні, а хрестини.

Це служба нашим. Не можна-ж таким високоповажним персонам стати радянськими вчителями й цім згубити свій авторитет на віки у попа, побожних селян. Треба так і надалі робити: на іменини до попа, дітей хрестити, а школа, діти, американський метод – від цього нічого не згублять – більш будуть мати: по книжці «ми не раби», – про себе «раби божі».

Погребські селяне, не забудьте обрати до Сільради завідуючу, вона Вам буде дітей хрестити і доклади в хаті-читальні на антирелігійні теми читати, а коли хто з вас до дому до неї загляне, – то не побачить, перехреститься та й скаже: «Помогай Біг Вам, завідуюча, так і надалі працювати».

Спостерігач
«Червоне село»,
№ 11 (20) від 17 березня 1926 р.

ПРО ЩО МОВЧАТЬ ПРЯСЛИЦЯ З КОЛЕКЦІЇ ЗАПОВІДНИКА

Людмила АРТЕМОВА

Завідувачка науково-дослідного відділу Національного заповідника «Глухів»

Експозиція Музею археології Національного заповідника «Глухів» знайомить не з коштовними скарбами, а з повсякденним життям пересічних людей упродовж тисячоліть. Деталі цього буття відтворюють мовчазні свідки історії – археологічні знахідки, що репрезентують матеріальний світ минулого. Існування давніх спільнот людей формувалося навколо базових потреб – харчування, житла, одягу й господарського інвентарю. Саме в цій щоденній практиці виникали й удосконалювалися навички, що з часом оформлювалися в спеціалізовані ремесла.

Серед різноманітних ремісничих занять особливе місце займало прядіння. І хоча в археології немає окремого «мотузяного» чи «тканинного» віку (на відміну від кам'яного, бронзового чи залізного, адже органіка швидко руйнується в землі), проста нитка відіграла колосальну роль у повсякденні. Варто лише поглянути на сфери, де вона була незамінною, щоб зрозуміти справжній масштаб цієї технології.

Уже в палеоліті кам'яні знаряддя надійно закріплювали на дерев'яних держаках за допомогою мотузок. Тривалий час прямих доказів цього бракувало, аж поки на початку XXI ст. нові методи не дозволили виявляти залишки органіки на знахідках. У 2018 р. під час аналізу матеріалів із неандертальської стоянки Абри-дю-Марас (Франція), датованої 40–45 тис. років тому, на поверхні одного з кам'яних знарядь праці було зафіксовано пучок скручених рослинних волокон. Відтак саме мотузка поєднувала камінь і дерево в одному виробі.

Утім, скріплення знарядь – лише початок. Робота з рослинними волокнами дала поштовх подальшій еволюції. Зокрема, шитий одяг дозволив людству пристосуватися до нових кліматичних умов і розселитися по всьому світу. Нитки й мотузки стали незамінною основою для рибальських сіток, мисливських луків, скріплення жител та перенесення вантажів. Зрештою, міцні плетені мішки забезпечили надійне зберігання припасів, а ткани вітрила доз-

волили долати моря й відкривати нові світи.

Щоб створити всі ці життєво необхідні речі, давнім майстрам потрібно було знайти відповідну сировину. Перші нитки виготовляли з лубу – внутрішнього шару кори дерев, а також із волокнистих стебел дикорослих і культурних рослин, зокрема кропиви, конопель, льону, джуту тощо. Згодом, із розвитком скотарства, до рослинної сировини додалася вовна. Проте давня сировина для прядіння була далекою від «ідеальної». Орієнтовна довжина волокна на льону становила 30–60 см, вовни – до 15 см, а бавовни ранніх (диких) сортів – усього 1,5–2 см. І саме з цих коротких, розрізаних ворсинок необхідно було створити довгу, міцну та суцільну нитку. Це складне завдання і зумовило виникнення прядіння як такого.

У фондівих зібраннях Національного заповідника «Глухів» тяглість історії прядіння на Глухівщині можна простежити за археологічними матеріалами. Головним інструментом для цього ремесла впродовж тисячоліть слугувало веретено, а його найважливішою деталлю і найінформативнішим свідченням прядильних практик стало пряслице (або прясельце). За своєю конструкцією це невеликий тягарець із наскрізним отвором, який насаджували на низ веретена. Він надавав обертанню необхідної інерції та рівномірності, що забезпечувало стабільне скручування волокна й утворення міцної нитки. Пряслиця вирізняються різними формами (дископодібні, біконічні, сферичні), а їхні розміри варіюють залежно від товщини нитки та типу волокна.

У колекції Музею археології Заповідника представлені два основні типи пряслиць, що відображають різні хронологічні етапи. Перший тип належить до доби раннього заліза (VI–V ст. до н. е.). Це ліпні глиняні вироби переважно коричневих

Глиняні пряслиця періоду раннього заліза (VI–V ст. до н. е.) та графічна реконструкція процесу ручного прядіння. З експозиції Музею археології Національного заповідника «Глухів»

відтінків, виготовлені вручну з місцевої сировини без застосування складних технологічних прийомів. Наявність таких артефактів у культурному шарі засвідчує, що вже тоді прядіння було звичним і невіддільним елементом щоденного домашнього господарства в регіоні.

Другий тип – пам'ятки давньоруської доби (XI–XIII ст.). Це виточені та стандартизовані за вагою пряслиця з рожевого овруцького шиферу (пірофілітового сланцю). На відміну від ранніх глиняних екземплярів, вони пов'язані з набагато вищим, майже «індустріальним» рівнем виробництва. Такі пряслиця масово виготовляли майстри поблизу Овруча, а готова продукція, як своєрідний бренд середньовіччя, розходилася торговельними шляхами по всій Русі та за її межі. Прялі високо цінували їх за точну вагу й ідеальний баланс, що допомагало значно підвищити якість нитки.

Додамо, що у збірках окремих археологічних і краєзнавчих музеїв України інколи трапляються шиферні пряслиця з написами або з рослинно-геометричними візерунками, які, ймовірно, вико-

нували роль оберегів. І хоча у фондів зібраннях Заповідника таких підписаних чи орнаментованих екземплярів наразі немає, наявна колекція переконливо й повноцінно ілюструє багатовікову еволюцію цього важливого повсякденного ремесла.

Варто зазначити, що глухівські знахідки є частиною масштабного загальнолюдського феномену. Показово, що пряслице було винайдене незалежно одне від одного в різних регіонах світу – від Китаю та Близького Сходу до Південної Америки. Це яскраво підкреслює універсальність базової потреби в надійному способі скручувати волокна в нитку. Сама техніка прядіння у базовому варіанті була доволі простою: до веретена, на яке насаджували пряслице, прив'язували кінчик волокна й розкручували його пальцями. Однією рукою пряля витягувала з куделі тонкий пасмок, іншою підтримувала обертання – і так поступово утворювалася рівна нитка.

Сучасна наука, зокрема експериментальна археологія, змушує нас по-новому оцінити масштаби цього процесу. Аж до кінця XIX ст. виготовлення нитки залишалося найважчим і найбільш трудомістким етапом текстильного виробництва. За розрахунками дослідників, у добу бронзи на прядіння ниток лише для одних штанів могло піти близько місяця роботи (270 годин), а для римської тоги – до 147 днів (1176 годин). Масштаб трудових витрат вражає ще більше на прикладі великих «проектів»: щоб виготовити одне вітрило площею 100 м² для корабля вікінгів – дракара – потрібно було близько 154 км нитки. Її неперервне прядіння займало понад рік (близько 385 днів), і це навіть без урахування часу на підготовку волокна. Така різниця диспропорція між прядінням і ткацтвом існувала тисячоліттями: щоб забезпе-

Шиферні пряслиця, шматок рожевого шиферного сланцю із фондів колекції Заповідника

чити роботою одного ткача, доводилося задіяти працю 10–20 пряль.

Тому пряслице – це не просто малий тягарець із отвором, а матеріальний маркер тотальної зайнятості. У доіндустріальну добу прядіння було настільки невіддільною частиною життя, що фактично стирало статусні межі, об'єднуючи жінок усіх соціальних верств – від шанованих матрон до мешканок суспільного дна. Жінки фактично не випускали веретена з рук, поєднуючи цю роботу з доглядом за дітьми, приготуванням їжі чи розмовами. А в портових кварталах та районах розваг Нідерландів, Генуї чи Венеції жінок із куделею можна було зустріти просто на вулицях – вони не припиняли монотонно сукати нитку, навіть очікуючи на чергового клієнта.

Саме ж ремесло прядіння дівчатка починали опановувати вже у 4–5 років, а у 6 років вони вже вміли вправно працювати з веретеном. Попри величезний попит на пряжу, винагорода за таку роботу залишалася мізерною і часом не компенсувала навіть витрат на освітлення. Через це прялі часто гуртом купували свічки чи палили скіпки й працювали разом. На українських теренах ця суто практична й економічна потреба гуртуватися задля збереження світла та тепла перетворилася на

глибокий соціально-культурний феномен – традиційні вечорниці й досвітки. Під час таких зібрань, за монотонним прядінням, дівчата та жінки спілкувалися, співали й гуртом проводили довгі осінні та зимові вечори.

Історія текстилю має і свою іронічну сторінку. Тисячоліттями людство вдосконалювало технології прядіння та селекціонувало одомашнених тварин, щоб мати вдосталь теплого одягу. Сучасна індустрія дійшла до того, що сьогодні люди шийють одяг... для самих овець. Спеціальні попони або «пальта» одягають на цінних тонкорунних тварин (зокрема мериносів), щоб захистити їхню елітну, генетично вдосконалену вовну від реп'яхів, бруду та вигорання на сонці до моменту стрижки.

Озираючись на цей колосальний шлях розвитку технологій, ми інакше сприймаємо артефакти минулого. Зважаючи на неймовірні обсяги тодішнього ручного прядіння та довговічність самих матеріалів, зовсім не дивно, що саме пряслице сьогодні є однією з найчастіших і наймасовіших знахідок під час археологічних розкопок. Фактично, кожне таке пряслице у вітринах Музею археології Національного заповідника «Глухів» – це достовірний матеріальний доказ епохи тотальної зайнятості. Споглядаючи ці мініатюрні шматочки глини та шиферу, ми торкаємося справжньої, не прикрашеної історії повсякдення. Вони нагадують, що за кожною річчю стояли тисячі годин монотонної роботи жінок давньої Сіверщини – тієї невидимої щоденної праці, на якій століттями тримався добробут кожної родини.

Одяг для овець – несподіваний результат тисячолітнього розвитку текстильної індустрії

Надія БОБОШКО

Генеалог, краєзнавиця,
дослідниця історії
Глухівщини

«Черторийський оракул»: ярмаркова справа Йосипа Науменка (1899–1902)

Наприкінці XIX ст. ярмарки на Лівобережній Україні були окремим світом. Тут перепліталися торгівля, ремесла, народні забони, жагуче бажання розваг і щира віра в дива. У місті Конотопі, на Благовіщенському ярмарку, 22 березня 1899 р. з'явився чоловік, який миттєво став місцевою сенсацією: козак із села Черториги Глухівського повіту, 27-річний Йосип Платонович Науменко – грамотний, із сільським училищем за плечима, котельник за ремеслом, але багато років уже нездатний до тяжкої роботи через недугу.

Науменко прибув на ярмарок не торгувати – він явився з «оракулом». Так він величав невеличку дощату скриньку: варто було опустити в неї чистий клаптик паперу, і на ньому проступало передбачення. «Магія» ґрунтувалася на простій хімії: усередині містилася суміш оцту та сірки, яка проявляла записи, заздалегідь нанесені зникаючими чорнилами. Науменко запевняв публіку, що здатен передбачити долю кожному – ніби саме майбутнє проступає з білої порожнечі. Плата була копійчаною: п'ять копійок за звичайний «білет» і десять за розширене пророцтво. Плату за передбачення Науменко брав наперед, а тим, хто сумнівався в оракулі, охоче пропонував парі – на суму п'ять рублів, певний, що прийняти його виклик ніхто не зважиться.

Для ярмаркового люду, жадібного до всякого чуда, це було чимось середнім між чаклунством і атракціоном. Люди тіснилися довкола, дивувалися, сміялися, сперечалися, намагалися піймати оракула на хитрощах.

У поведінці Науменка відчувалася не лише ярмаркова спритність – у манері триматися було щось від старої козацької породи: звичка діяти швидко, впевнено говорити й кмітливо викручуватися з будь-якої халепи так, ніби це давнє ремесло його роду. Хоч гадання Науменка було артистично влаштованим промислом, він працював на Благовіщенському ярмарку цілком законно, адже завчасно отримав на це дозвіл від конотопського повітового справника.

Одній конотопській міщанці – єврейці Рохилі Резниковій – теж закор-

м. Конотоп. Базарна площа. Кінець XIX ст.

тіло дізнатися свою долю. Але робила вона це з обережністю: папірець віщуну простягнула власний, підготовлений заздалегідь, перевіряючи, наскільки чесна ця людина. Науменко відповів упевнено, навіть підбадьорливо: для нього, мовляв, це пуста справа, а якщо треба – передбачення може з'явитися й «по-єврейськи». Резникова помітила, що перед тим, як опустити папірець до оракула, Науменко нишком дописав на ньому щось. Робив він це, не припиняючи жартів та приповідок для натовпу. Коли ж віщун дістав листок, він, усміхаючись, прочитав: «Народилася страшно, помреш смішно!»

Для 54-річної Резникової, яка наслухалася схвальної людської молви про віщуна, це прозвучало не як жарт, а як знущання. Вона закричала, що її ошукали, назвала Науменка шахраєм, який «лише дуриць людей». Навколо піднявся гомін.

Двоє конотопських городових, Кіндрат Іщенко та Антон Івашина, вже придивлялися до Науменка: на нього скаржилися, що він робить «плутівські приписки», а ще – заважає проходу на площі. Цей інцидент дав городовим можливість узятися за Науменка по-справжньому. Посилаючись на інструкцію, вони вимагали, щоб віщун прослідкував із ними до поліції. Нау-

менко спершу підкорився, але, зробивши кілька кроків, раптом кинувся утікати. Його наздогнали, схопили за пояс і повели назад – і в цей момент, за словами городових, він несподівано вдарив Івашину кулаком у фізіономію так, що в того пішла кров.

Сам Науменко пізніше пояснював інакше: він тікав не від арешту, а тому що отримав удар під бік і вирішив іти «не до поліції, а просто до справника», у якого й отримав той письмовий дозвіл працювати на ярмарку. Він твердив, що його штовхали й били ще на площі, що обидва городові були напідпитку, і що пручався він лише тому, що його волокли в казарму, де, за його словами, насильство продовжилось.

У поліцейському приміщенні, за словами городових, Науменко сів на лаву, а Івашина запитав його: «За що ти мене скривавив?» У цю мить, твердили вони, Науменко схопив пляшку з-під лампадного масла, що стояла на столі, і знову вдарив того самого Івашину в обличчя зі словами: «Коли мене вбивати, то й я залишу на вас значок!». Медичний огляд зафіксував кілька ран над бровою та на повіках, синці та невелике ушкодження носової кістки – «легке ушкодження», як визначив лікар-експерт Гноїнський.

Але й у стін бувають вуха: арештант в сусідніх камерах додали свої штри-

хи. Подія, що почалася як ярмарковий конфлікт, отримала свідків і перейшла в площину офіційного розгляду. Один, Лев Кричевський, заявив, що почув ляпас, після чого Науменко вигукнув: «Розбій! Рятуйте! За що, братці, б'єте?» – і лише потім почувся дзвін розбитої пляшки та чийсь вигук: «Скоріше за доктором, око вибите». Інший арештант, Герша Віткін, не чув явних ударів, але підтвердив гучну сварку й різкий брязкіт, після чого побачив скривавленого Івашину й уламки скла.

Після інциденту Науменко зник так само легко, як і з'явився. Слідство, що розглядалося в Ніжинському окружному суді, тяглося напрочуд довго. Науменко, здавалося, умів зникати не гірше за улюблені ним чорнила. У Черторигах казали, що він «вісім років як одлучився», живе ярмарками, з'являється й зникає. Повістки не вдавалося вручити: у сільській оселі він не жив, майна не мав, а відповідь чиновників була одна: «де проживає – невідомо».

Розшук ускладнювався настільки, що слідство вдалося до публічних оголошень. Повідомлення з розшуковим описом Йосипа Науменка із зазначенням прикмет –

зріст середній, років близько 28, обличчя чисте, волосся русяве, борода руса, невелика, рідка; одягається в піджак і смоляні чоботи – було опубліковано в столичних імперських газетах: у номерах 1900 року «Санкт-Петербургских ведомостей» та «Московских ведомостей».

Лише у вересні 1902 р. вдалося встановити, що Науменко фактично постійно мешкає в м. Сумах, на вулиці Кононенковій, в будинку Крахмальова № 10, а 14 жовтня – вручити йому звинувачувальний акт та список осіб, які викликалися в судові засідання. Науменко навіть подав клопотання викликати раніше згаданого Кричевського як свідка захисту, переконуючи, що той бачив побої. Але суд відмовив: клопотання подано надто пізно і не містило нових обставин.

Майже через чотири роки після ярмаркової події справа нарешті дійшла до вироку. Суд відбувся 26 листопада 1902 р. в м. Конотопі. Науменка було визнано винним у двох діяннях: образі городского дієго та нанесенні легких ран під час виконання ним службових обов'язків. За перше він отримав сім днів арешту, за друге – два тижні. Судові витрати, включно

з відрядними лікарю-експерту, також поклали на нього. Виконання вироку було підтверджено Ніжинським окружним судом у лютому 1903 р.

Сам Науменко наполягав на своєму до останнього: пляшку він схопив, захищаючись від побоїв, а городові «хотіли його вбити». Городові ж твердили протилежне – що він «лукавий і нахабний», майстер «заморочити голову» й обдурити публіку.

Так звичайна ярмаркова забава перетворилася на кримінальну історію, де переплелися віра людей у диво, хитрощі вуличних артистів, суворі порядки імперської поліції та живі голоси свідків. І якщо у вчинках Науменка було багато ярмаркової спритності, то водночас у ньому жило й інше – та сама давня жила козацької незалежності, що не дає людині ні замовкнути, ні злякатися, ні стати покірною. Можливо, саме тому його слід у цій історії не зник, як його чорнила: упертий, нерівний, але справжній.

За матеріалами судової справи Ніжинського окружного суду (1899–1902)
Державний архів Чернігівської області, ф. 358, оп. 5, спр. 188.

Що ви знаєте про кохання?

Надія МІРОШНИЧЕНКО

Вчена секретарка
Національного заповідника
«Глухів»

Кохання – всіма бажане, піднесе не почуття, без якого неможливо уявити щасливе повноцінне життя. Кохання стимулює, надихає, зцілює та може дарувати безліч яскравих емоцій і розкривати найкращі якості в людині. І саме про таке взаємне кохання мріє, мабуть, кожен, кому ще не пощастило пізнати цього жаданого почуття. Але навряд чи хто очікує від омріяної любові емоційного спустошення, втрати сенсу життя, цілковитої апатії та занурення в глибоку депресію. Проте кохання з однаковою вірогідністю може стати як джерелом безмежного щастя, так і гірко розпачу.

В процесі дослідження історії Глухова та Глухівського повіту, в Інституті рукопису Національної бібліоте-

ки України імені В. І. Вернадського авторкою статті був знайдений лист, адресований у Глухів Павлу Кузьмичу Снежкову. Послання переповнене сердечними переживаннями і демонструє нищівний вплив кохання на особистість і на життя в цілому. Тож, в контексті місяця закоханих – лютого, коли має вийти цей номер газети, пропонуємо до уваги допитливого читача нововиявлений документ. Мова, орфографія, пунктуація та підкреслення відповідають оригіналу.

«Я думаю, що моя жизнь кончена. Начинается скучное, тоскливое увядание. Убита последняя вера в людей, порвана нить, привязывавшая меня к жизни. Но умереть я не могу, так как у меня остались дети... хотя и не от нее, и не от моей далекой мечты, но все же мои дети. Для них я должен жить! Для них я сам разбил свое счастье! Узнают ли они когда-нибудь, что сделал для них их суровый, смурый отец? Едва ли! Да и лучше! Меньше будет людей, кои могли бы добрым словом помя-

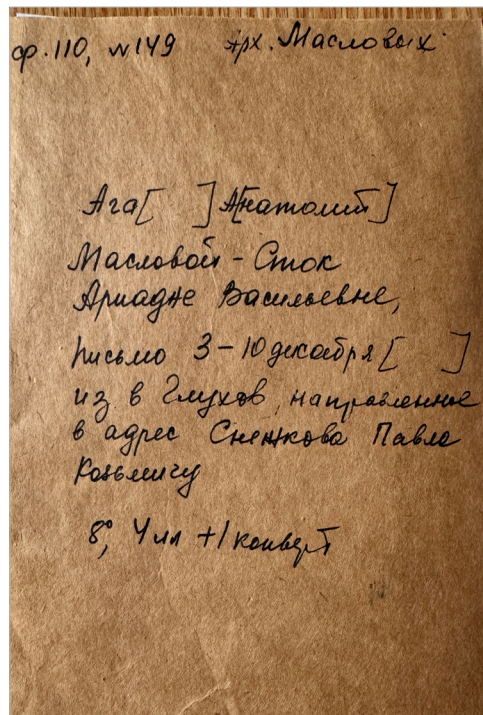
нуть меня, коим моя смерть могла бы причинить горе.

Не думаю, чтобы я послал ей эти листки. Теперь ей не до меня! Ее чистая отзывчивая душа не позволяет ей признаться даже перед самой собой в том, что любви ко мне в ней нет, нет уже и следа. Ей страшно сделать больно даже уже нелюбимому человеку.

Неужели же я спасовал перед судьбой? Неужели же я, не знавший, что значит отступление, позорно отступил? Я устал, мозг мой поражен, воля ослаблена, это правда. Мне хочется плакать, и только. Или запить, залить свое горе водкой. Но запить я не могу: ведь опять-таки, у меня дети. Так нет же! Я подлечусь, поправлюсь, буду опять «каменным, безсердечным», как говорит М. И. Но не похороно я своей любви. Слишком дорогою ценою купил я ее у судьбы, и так не отдам своего счастья! Пусть даже не отдастся, пусть выйдет за-муж по любви: она будет моей. Хотя через 10 лет, а я возьму ее и дам ей такое счастье,

← какого больше никто не даст ей. Ведь, любовь моя – любовь неземная. Так любить может только такой человек, как я; человек, кому жизнь – копейка. Я теперь не буду надоедать ей своими письмами. Но я буду следить за ней всюду, где бы она ни была. Я исполню данное мамочке обещание – дать ее дочке счастье. Я знаю, мне предстоит страшная борьба. Но всегда я побеждал; так неужели же буду побежден в борьбе за собственное счастье? Нет, Рада моя, ты будешь моя, и ты будешь счастлива!

Если бы был бог и я верил в него, я об одном молил бы его: дать моей Раде поменьше горя до той поры, пока я не дам ей счастья. А ей, голубке, много, много предстоит перенести. Я всегда чувствую будущее, и боюсь за мою Радю. Ничего, Радуся, голубка моя бед-

Титульна сторінка документа
 Інституту рукопису НБУВ, ф. 110, № 149

ная! Твой верный Толя сумеет вовремя помочь тебе! Спи спокойно, моя доточка! Мы охраняем тебя! Она – всегда и везде, а я – здесь на земле.

Снег идет... Все бело. Нет, даже серо... Как у меня на сердце!

О, если бы ты могла внять, как я люблю тебя, моя Радуся! Если бы ты знала, сколько у меня чистоты и целомудрия! Все хочу я отдать, что есть у меня лучшего, тебе одной! Но ты этого никогда не узнаешь!... Конец!.. Странное слово... Отчего оно вызывает слезы на глаза?

4/XII. Грустно, грустно. Я совсем болен. А от Рады – ни одной строки! Видно сильно любит меня! Эх, Рада, Рада! Исклечила ты мою жизнь! А виноват я сам: чем думал я привлекать к себе Радю? Страстью? Умом? Любовью?

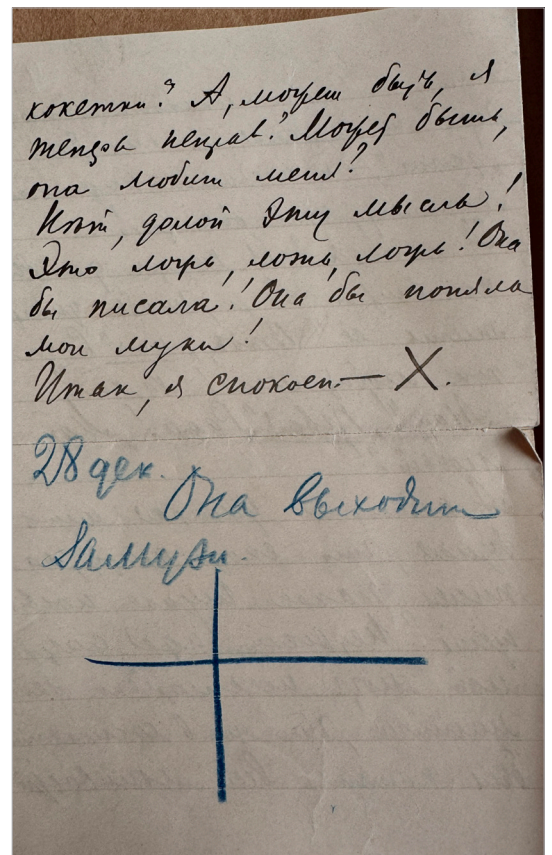
Тяжко жить, тяжело. А все же люблю ее!

Я пошлю ей эти строки, когда буду умирать. А, может, и совсем не пошлю. Пусть она не узнает, сколько горя, несчастья принесла она мне своею «любовью»! О, Рада, Рада! Люблю тебя безумно!

6/XII. Молчание... Я был прав! О, если бы умереть! Сколько хороших, нужных людей умирает, а я – живу. Смерть проклятая! Отчего не идешь за мной!

10/XII. Зачем я послал ей карточки? Чтобы она насмеялась вместе с «приятелем»? О, как глуп я! Я говорю, что нет никакой честности, что не существует никакого «долга», – и посылаю карточку потому, что обещал!

А надпись? Я теперь дал бы пол жизни за то, чтобы уничтожить ее!

Фрагмент листа, адресованого
 Павлу Кузьмичу Снежкову

Ведь, моя Рада так любит меня! Ха, ха! «Моя»! «Твоя» Рада! «Меня любит!»

А почему я, умирая, или думая, что скоро умру, написал такое посвящение? Неужели перед смертью мой мозг настолько затуманился, что не в состоянии был понять всей лживости кокетки? А, может быть, я тогда не знал? Может быть, она любит меня?

Нет, долой эту мысль! Это ложь, ложь, ложь! Она бы писала! Она бы пошла мои муки!»

Итак, я спокоен. – X.

28 дек.

Она выходит замуж.»

Газета «Соборний майдан»

Засновник — Національний заповідник «Глухів»

Ідентифікатор медіа R 30-02700 у Реєстрі суб'єктів у сфері медіа

Адреса редакції: м. Глухів Сумської обл., вул. Шевченка, 30, тел. 2-35-57, e-mail: dikz@ukr.net

Номер підготовлено у науково-дослідному відділі Заповідника

Верстка Віктора ІСАЄВА

Дата виходу 26.02.2026 р.

Редакція газети «Соборний майдан» запрошує до творчого співробітництва науковців, краєзнавців, любителів старовини

Електронна версія на сайті <http://nz-hlukhiv.com.ua/>

Редакційна колегія

Світлана ЖУКОВА
 Надія МІРОШНИЧЕНКО
 Людмила АРТЕМОВА
 Неля ПІНЧУК
 Віктор ІСАЄВ

РОЗПОВСЮДЖУЄТЬСЯ БЕЗКОШТОВНО